גמ' שוין והא אמרת ראשון למנורה והשאר למנחות אמר רב נחמן בר יצחק מאי שוין שוין למנחות: אף [א] [כל] המנחות היו ברין [וכו']: תנו רבנן זך אין זך אלא נקי רבי יהודה אומר כתית אין כתית אלא כתוש יכול יהא [ב] זך כתית פסול למנחות ת"ל ועשרון סולת בלול בשמן כתית א"כ מה ת"ל למאור אלא מפני החיסכון מאי חיסכון אמר רבי אלעזר התורה חסה על ממונן של ישראל צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך אמר רבי שמואל בר נחמני אליך ולא לי [ג] לא לאורה אני צריך: שלחן בצפון ומנורה בדרום א"ר זריקא אמר ר' אלעזר לא לאכילה אני צריך ולא לאורה אני צריך ויעש לבית חלוני שקופים אטומים תנא שקופין [ד] [מבפנים] ואטומים [מבחוץ] לא לאורה אני צריך [ה] מחוץ לפרכת העדות באהל מועד עדות הוא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל ואם תאמר לאורה אני צריך והלא כל ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו אלא עדות הוא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל מאי עדותה אמר רבא זה [ו] נר מערבי שנותנין בה שמן [ז] כנגד חברותיה [ח] וממנה היה מדליק ובה היה מסיים: **מתני'** מאין היו מביאין את היין [ט] קרוחים ועטולין אלפא ליין שניה להן בית רימה ובית לבן בהר וכפר סיגנא בבקעה כל ארצות היו כשרות אלא מיכן היו מביאין אין מביאין לא מבית הזבלים ולא מבית השלחים ולא ממה שנזרע ביניהן ואם הביא כשר אין מביאין [י] הליסטיון ואם הביא כשר אין מביאין ישן דברי רבי וחכמים מכשירין אין מביאין לא מתוק ולא מעושן ולא מבושל ואם הביא פסול ואין מביאין מן הדליות אלא מן הרגליות ומן הכרמים העבודין ולא [כ] כונסין אותו בחצבין גדולים אלא בחביות קטנות ואינו ממלא את החבית עד פיה כדי שיהא ריחו נודף אינו מביא מפיה מפני

רש"י

גמ' שוין. בתמיה. דקתני השני שבראשון והראשון שבשני שוין והא אמרת ראשון למנורה והשאר למנחות דהשני שבראשון אין ראוי למנורה וראשון שבשני ראוי למנורה והיכי הוו שוין: **למנחות.** שאם רוצה ליתן הראשון שבשני למנחות הרי הוא כשני שבראשון [א] פ): **יכול יהא** [ב] **כתית זך פסול למנחות.** הואיל וכתיב ביה [שמות כז] למאור: **אם כן.** הואיל וכשר נמי למנחות: **מה תלמוד לומר.** זך וכתית למאור: **מפני החיסכון.** לא בעינן זך וכתית למנחות כמו לנרות דהכי נמי כשרות [ג] אפילו אינו [ד] [זך] וכתית לפי שהמנחות הן מרובות וצריכות שמן הרבה ואילו היה צריך לחזור במנחות נמי אחר זך וכתית כמו למנורה [ה] היו מפסידים שהיו לוקחין אותו ביוקר: **שלחן בצפון ומנורה בדרום.** והמזבח בינתים לידע שלא לאורה אני צריך: **שקופים מבפנים.** שהמשקופין של חלונות היינו צד שבחלון היו מבפנים והרוחב שבחלון מוחזר כלפי חוץ להוציא אורה לעולם: **ממנה היה מדליק.** האחרות ובה היה מסיים כדתנן (תמיד דף לג.) בא ומצא שתי נרות מזרחיות דולקים [ו] שמנורה היתה עומדת מזרח ומערב מכבה האחת שבצד מזרח ומדשנה ומניח [ז] האחת שבצד אותה שבמזרח הוא נר מערבי ומניחה דולקת עד לערב ומדליק האחרות שכבו [ח] בשחר ומטיבו חוזק מה שנשאר מן השמן ומן הפתילה לחוץ ונותן בה שמן ופתילה [ט] ומדליקה כדי לקיים בה מצות הדלקה ומסיים בה הדלקה שהיה מדליקה בתר כל הנרות: **מתני' הלסטיון.** שנתבשלו הענבים בחמה יותר מדאי: **מעושן.** כשהיו הענבים מרים היו מעשנין אותן כדי למתקן או מבשלין אותן: **לא מתוק.** כשהוא מתוק מחמת עצמו כדמפרש בגמ' [מ]. ענין אחר תירוש שלא עברו עליו ארבעים יום: **מן הדליות.** שקורין טרייל"ש לפי שאין יינו יפה: **אלא מן הרגליות.** יין שגדל בגפנים נמוכים שהוא יפה: **העבודים.** מפרש בגמ' [ס]: **לא היו כונסין אותו בחצבין גדולים.** לפי שכשהיו מסתפקין ממנו על ידי היו החצבין מתרוקנים ומתקלקל היין: **כדי שיהא ריחו נודף.** שכשהיא חסירה קימעא היין נודף יותר מכשהיא מליאה:

רש"י כת"י

גמ' שוין והא אמרת ראשון למנורה והשאר למנחות. והיכי קתני השני שבראשון והראשון שבשני שוין והא ראשון שבשני כשר למנורה: **שוין למנחות.** דקיימא לן בכל דוכתי מנחר נדריך [ע] דמן המובחר יביא וה"ק הראשון שבשני והשני שבראשון שוין שאם יש לו מנחה להביא ויש לו משתיהן מאיזה שירצה יביא אבל אם יש לו משלישי שבראשון ומראשון שבשני יביא מנחתו מראשון שבשני שהוא מובחר: **אין זך אלא נקי.** כגון אותו שיוצא בלא טעינה בסלים ואפי' נטחנו הזיתים ברחיים: **אלא כתוש.** לא יהא טחון ברחיים אלא כתוש במכתשת: **יכול יהא כתוש זה פסול למנחות.** הואיל וכתיב למאור [פ]: **א"כ.** דאף למנחות כשר: **מה ת"ל למאור.** לומר לך למאור יהא כתוש אבל למנחות אפי' [אינו כתוש] כשר: **מפני החיסכון.** דמנחה שכיחי כל יומא טובא ואיכא חסרון אי מהדר בתר כתית אבל נרות ליכא שמן כולי האי אלא שלשה לוגין ומחצה בכל יום חצי לוג לכל נר: **מאי חיסכון.** כלומר מאי איכפת בחסרון: **התורה חסה כו'.** ומשכחת לה בנגעי בתים בת"כ [צ] דכתיב [ק] ופנו את הבית בטרם יבא הכהן וגו' על מה התורה חסה אם על כלי עץ וכלי שטף יש להם טהרה במקוה אלא על כלי חרס שאין להם טהרה במקוה חסה תורה ואמרה לפנותם שלא יטמאו ושוב אין תקנה: **אליך.** לרצוך ולהראות חיבתך לפני: **ולא לי.** בשבילי שלא לאורה אני צריך ולא לאכילה שאם הייתי צריך הייתי [מצוה] ליתן שלחן סמוך למנורה כמנהג העולם: **שקופים מבחוץ.** רחבים מבחוץ: **ואטומים מבפנים.** ופיהם אטום וקצר מבפנים. דדרך כותל אבנים כשעושין חלון מרחיבין אותו מבפנים שמשפעים עובי הכותל מכל צד כדי שלא יסתום ויעכב עובי הכותל את האורה מלבא לגדרין אבל ההיכל [ל] היה קצר מבפנים ומרחיב והולך לצד חוץ כדי שתהא אורה [יוצא] מהיכל שתאיר לעולם כי לא לאורה אני צריך: **עדות הוא.** המנורה. לקמן מפרש מה הוא העדות: **נר מערבי.** נר אמצעי היה פונה פיו לצד מערב וכל שאר הנרות היה פיהם כלפי נר מערבי כדאמרינן בפ' שתי הלחם [ק] ולהכי קרי ליה נר מערבי: **כנגד חברותיה.** חצי לוג דכתיב [ר] מערב עד בקר תן לה מדותיה שתהא דולקת והולכת מערב עד בקר ושיערו חכמים חצי לוג כדקתני לקמן בפ' שתי מדות (פט.): **ממנה היה מדליק.** כלומר ממנה מתחיל הדלקה שאותה היה מדליק תחילה מבערב: **ובה היה מסיים.** ההטבה בבקר שאותה היה מטיב אחרון לפי שבכל בקר מלא אותה דלוק והשאר מלא אותם שכבו ופעמים שהיה דולק כל היום ומדליק ממנו כל שאר הנרות שבבקר היו כולן כבות חוץ מנר מערבי ומטיבן ומנערן מן הדשן כדכתיב בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות [ש] ונר מערבי דולק כל היום ולערב היה מדליק ממנה שאר הנרות: **מסיים.** דלאחר הדלקות שאר נרות היה מכבה אותה ומטיבה ונותן בה שמן: **מתני' קורחיים ועטוליין.** מקומות הן: **מאין היו מביאין יין.** לנסכים: **הלוסטין.** יין מתוק מחמת השמש שהיו תולין את הענבים להשמש: **ישן.** משל אשתקד: **מתוק.** הייני מאליו ולא מחמת השמש. ל"א תירוש שלא עברו עליו ארבעים יום: **מן הדליות.** מן הגפנים המודלות על גבי כלונסות ונסרים. טלטריי"ש: **אלא מן הרגליות.** שסוככות על גבי קרקע לרגלי בני אדם שאינן מודלות: **העבודים.** חפורים: **חצבים גדולים.** פוגמים טעם היין: **[ואינו ממלא את החבית].** כשחבית מלאה יוצא ריחה לחוץ ואינה נודף: [ת] **הקמחין.** לובן היין שקורין קנא"ש בלע"ז:

תוספות

שוין למנחות. אבל למנורה אינן שוין דאין זך אלא נקי והראשון לעולם נקי ופירוש הקונטרס עיקר דלא כפרישית מרישא שמעינן הראשון למנורה והשאר למנחות: **לא** לאכילה אני צריך ולא לאורה אני צריך. יש מפרשים מדנותן שולחן בצפון ומנורה בדרום ולא לצד מערב ששם שכינה וליתא דלאו לאפוקי לצד מערב קאתי [א] וכי מימשכי נמי לצד מערב אפשר שינתן זה לצד צפון וזה לצד דרום [ב] ומחצי הבית ולפנים היו מונחים [ג] כדאמר לקמן בפ' שתי הלחם (דף צח:) ואיכא למ"ד מזרח ומערב ואיכא למ"ד צפון ודרום מונחין ופי' הקונט' עיקר דדייק מדשולחן בצפון ומנורה בדרום ומזבח היה באמצע שמע מינה לא לאורה אני צריך ולא לאכילה דאם הייתי צריך הייתי נותן מנורה סמוך לשולחן כנוהג שבעולם:

מחוץ לפרכת העדות יערוך כו'. בפרק במה מדליקין (שבת כב:) גרסי' וכי לאורה הוא צריך והלא כל אותן ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו כו' [יח] ומפרש ר"ת דאאהרן קאי וכי לאורה הוא צריך אהרן והלא כל אותן ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו של עמוד האש כדאיתא בברייתא דמלאכת המשכן מסתכל בטפית ורואה בו במבית [ד] ורואה מה שבתוכה [ה] ובתורת כהנים בפר' אמור אל הכהנים גרסינן וכי צריכין לנר והלא כל אותם ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הוצרכו לנר שנאמר כי ענן ה' על המשכן ומיהו סוגי' דשמעתין משמע דאשכינה קאי [ו] וקשיא דה"ל למימר כל העולם כלו לאורו של מקום היו הולכים:

ממנה היה מדליק. כלומר ממנה מתחיל ההדלקה שאותו מדליק תחילה בערב ובו היה מסיים ההטבה בבוקר שאותו מטיב אחרון לפי שבכל בוקר מוצא אותו דולק והשאר מוצא שכבה ופעמים שהיה דולק כל היום כולו ומדליק ממנו שאר הנרות שבבוקר היו כולם כבות חוץ ממנו ומטיבו שמנערו מן הדשן כדכתיב בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות וגו' ונר מערבי שדולק כל היום לערב היה מדליק ממנו שאר הנרות כך פי' בקונטרס וזה היה קודם שמת שמעון הצדיק שהיה נר מערבי דולק כל היום כו' כדאמר בריש טרף בקלפי (יומא לט.) כל ארבעים שנה ששימש שמעון הצדיק היה נר מערבי דולק מכאן ואילך פעמים דולק פעמים כבה והיה צריך ליתן בה שמן בשחרית שתהא דולקת עד הערב להדליק בה השאר והכי תנן במסכת תמיד [ז] פרק [יט] ראשון אמר להן הממונה קמא (דף ל:) נכנס ומצא שתי נרות מזרחיות דולקות מדשן את השאר [ח] ומניח את אלו פירוש שתי נרות מזרחיות מניח עד לאחר דם התמיד כדנפקא לן מקרא בפרק שלישי דיומא (דף לג.) סידור מערכה משמיה דגמרא וקא סבר האי תנא כמ"ד לקמן בפרק שתי הלחם (דף צח:) מזרח ומערב היו מונחין והדר קתני מצאו שכבה פירוש דהיינו לאחר שמת שמעון הצדיק שלא היה הנס רגיל מדשנו ומדליקו מן הדולקין פירוש ומשים חצי לוג שמן שתהא דולקת עד הערב להדליק ממנה את השאר ואחר כך מדשן את השאר דהיינו הטבת חמש נרות ובפרק החלו עולים קתני נכנס ומצא שתי נרות [ט] מזרחיים דולקים מדשן את המזרחי ומניח את המערבי דולק שממנו מדליק את המנורה בין הערבים מצאו שכבה מדשנו ומדליקו ממזבח העולה ובפרק במה מדליקין (שבת דף כב:) פירש בקונטרס דנר מערבי היה מטיב בין הערבים ואוחז את הישנה בידו או היה מניחה בכלי עד שהיה נותן שמן ופתילה ומדליקה ומדליק ממנה את השאר והקשה רבינו תם אם אפשר לעשות כך מאי קפריך התם והא הכא כיון דקביעי נרות לא סגי דלא למישקל ולדלוקי וקשיא למאן דאמר (שבת דף כב:) אין מדליקין מנר לנר מאי קושיא הרי באותה שעה יכול להדליק את כולן דמאחר שהוציא פתילה ישנה מן הנר שבמנורה אין בו משום [כ] מצוה ויש לומר דלא אפשר לעשות כן משום דדרשינן בתורת כהנים להעלות נר תמיד שצריך שיהא נר קבוע להדליק שאר נרות ואיזה זה נר מערבי [י] וריב"א פירש דבעוד שהישנה דולקת בנר מערבי היה מדליק ממנה את השאר על ידי פתילות ארוכות ושוב מדשן את זו ונותן בה שמן ופתילה חדשה ארוכה ומדליקה מן השאר והיינו ובה היה מסיים ההדלקה והיינו עדות שהיה מדליק ממנה מאותה שהודלקה אמש את השאר כל ימי שמעון הצדיק וליסנא דמתני' דתמיד משמע כדבריו מדקתני שממנו מדליק המנורה בין הערבים ואפשר [כא] כמה שמדליקה שחרית ממזבח העולה ואין ממתינין עד הערב שידליקנה ממזבח העולה ואח"כ ידליק ממנה את השאר משום דכתיב תמיד דבעינן שתהא המנורה דולקת תמיד [כ] ואם הטענה תלוי בכך א"כ לפירוש הקונטרס קשיא דבשעה שאוחז הישנה בידו אין שום נר דולק במנורה ושמא הא דתקון הכי היינו טעמא שלא לשנות מכמות שהיה בשעה שהנס קיים בימי שמעון הצדיק:

הליסטיון

עין משפט נר מצוה

כט א מיי' פ"ג מהל' תמידין ומוספין הלכה יח:
ל ב מיי' פ"ו מהלכות איסורי מזבח הלכה כ:
לא ג מיי' שם פ"ו הל' ט:
לב ד מיי' שם פ"ו הלכה ז:
לג ה מיי' שם פ"ו הלכה ט:
לד ו מיי' שם פ"ו הלכה ו:

◆

שיטה מקובצת

א] אף המנחות היו ברין כו' ותיבת כל נמחק: ב] יכול יהא כתוש זה פסול למנחות: ג] לי [הכי גרסינן] וכי לאורה הוא צריך וקאי אאהרן וקאמר והלא כל ארבעים שנה כו' פי' שהרי ענני כבוד היה בזכותו של אהרן וקשה שהרי אמר ג"כ וכי לאכילה אני צריך משמע דקאי אקב"ה ולכך נראה דקאי אקב"ה והלא כל ארבעים שנה הלכו לאורו של עמוד ענן: ד] שקופים מבחוץ ואטומים מבפנים: ה] נר מערבי למ"ד לקמן בפרק שתי הלחם מזרח למערב היו מונחים מן הדין האחרונה שהיא לצד מערב קרויה מערבי אלא משום דאין מעבירין על המצות וכראשונה לא היה רוצה להתחיל דבעינן לפני ה' מכלל דאיכא חד נר דלאו לפני ה' ולמ"ד מצפון לדרום היו מונחים האמצעית קרויה מערבי לפי שכולן היו מצדדין פניהם כלפי נר אמצעית והיא היתה נוטה פניה ומאירה כלפי מערב: ו] שמן כמדת חברותיה: ז] ממנה היה מדליק ובה היה מסיים. פי' בימי שמעון הצדיק היה מטיב ששה נרות שחרית ומניח נר מערבי דולק עד בין הערבים והא דאמרינן הטבת [חמש נרות קודם להטבת] שתי נרות ובדם התמיד דמפסיק להו ומוכח לה במס' יומא [דף ל"ג ע"ב] מקראי (ואין) [דאין] הטבה פחותה משנים ומשמע שכולן היו מטיבות שחרית קרא אניסא [לא סמיך ואם] מצאו נר מערבי דולק היה נוטל פתילה ישנה ומטיבה ונותן בה פתילה חדשה ומדליקה תחלה ואח"כ מדליק כולן וה"ק ממנה היה מתחיל להדליק [ובה היה] מסיים להיטב בדפי' ולא נהירא דא"כ (אינו) מסיים [אינו] דומיא דלהדליק ועוד מאי פריך בפ' במה מדליקין [דף כ"ב ע"ב] והא הכא כו' (וקשה) [וקשיא] בין למ"ד משום [בזויי מצוה] בין למ"ד משום אכחושי מצוה ומאי פריך הרי כמו שהיה מדליק נר מערבי מהפתילה ישנה כמו כן היה יכול להדליק כל שאר הנרות מפנה [ולמה היה] צריך קינסא לכך פי' ריב"א ממנה היה מדליק ע"י קינסא ובה היה מסיים להדלקה שהיה נוטל קינסא ומדליק מנר מערבי ומאותה קינסא היה מדליק שאר הנרות ואח"כ היה מטיב נר מערבית ונותן (גבה) [בה] פתילה חדשה ומדליקה ואע"ג דכתיב להעלות נר תמיד שפיר קרוי תמיד כדאמרינן בסוף שתי הלחם [דף צ"ט ע"ב] אם סידור הישנה שחרית והחדשה ערבית קרינן בה תמיד: ח] קרוחים ועטולים: ט] מביאין אליוסטון כך גירסת הערוך ושמש נקרא בלשון יון אליוס עיין בערך אליסטון: י] ולא היו כונסין: יא] שבראשון חשיב: יב] כתוש זה פסול למנחות: יג] כשרות אע"פ שאינו כתוש לפי: יד] למנורה הרבה היו: טו] שהמנורה היתה עומדת במזרח ומערב: טז] ומניח האחרות: יז] ופתילה חדשה ונותן בה שמן: יח] מערבי שדולק עדיין ואחר כך מטיב נר מערבי ונותן בה שמן: יט] לפום רהיטא משמע דקאי אקב"ה וקשה שהרי לעולם נמי אין אנו הולכים אלא לאורו (וספר ר"ה ונכר): כ] אים [ברק פרק] בזויי מצוה: כא] ואפשר דמה:

א) ויב"ח כתוס' שבת דף כב ע"ב ד"ה וכי ע"ש.

מסורת הש"ס

א) נ"ל יכול יהא כתית זה פסול למנחות. נ"ק, ב) לעיל עו:, ג) [לעיל עו: וש"נ], ד) [כל זה בילקוט ליתא והעתיק הילקוט סוגיא זו כפי תגוה כונ"ל ויקחו אליך אר"ש ב"נ אליך ולא לי וכו'], ה) שבת כב:, ו) [בשבת כב: אי' רב], ז) נ"ל כמדת, ח) תמיד לג. פ"ו מ"א, ט) נ"ל אם יש לי מפסידים יפסיד. נ"ק, י) נ"ל כתים זה. נ"ק, כ) נ"ק, ל) נ"ל בשחרית ומטיבו. נ"ק, מ) [לקמן פו.], נ) [נ"ל נדריכם דברים יב], ס) שמות כז, ע) מצורע פרשה ה, פ) ויקרא יד. ל) [נ"ל בהיכל], ק) לקמן לח:, ר) שמות ל, ש) שמות ל, ת) שייך לעמ' הבא. א) נ"ל דבר. נ"ק, ב) נ"ל דמתני הכא, ג) נ"ל כדאמרינן לקמן בפרק שתי הלחם אפ"ה איכא למ"ד, ד) [ילקוט סוף פקודי ליתא ויודע מה שבתוכו וכן גי' נ"ק ועי' תוספות שבת כב: ד"ה וכי לאורה], ה) נ"ל בתיבו ובתוכו. נ"ק, ו) עיין בספר קרבן אהרן דף רפא ע"ג שמתרץ קושיא זו, ז) נ"ל בפרק אמר. נ"ק, ח) נ"ל ומניח את אלו דולקין במקומן פי' וכו'. נ"ק, ט) נ"ל מזרחיים. נ"ק, י) נ"ל ופירש ריב"א. נ"ק, כ) נ"ל ולא"ת אם הטעם תלוי כו'. נ"ק.

◆

תורה אור השלם

1. ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת נר תמיד: שמות כז כ
2. ועשרן סלת בלול בשמן כתית רבע ההין ונסך רביעת ההין יין לכבש האחד: שמות כט מ
3. צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת נר תמיד: ויקרא כד ב
4. ויעש לבית חלוני שקפים אטמים: מלכים א ו ד
5. מחוץ לפרכת העדת באהל מועד יערך אתו אהרן מערב עד בקר לפני יי תמיד חקת עולם לדרתיכם: ויקרא כד ג

◆

לעזי רש"י

טרייל"ש, טלטרייל"ש [טרייליי"ש]. גפן המגובה על כלונסאות.
קנא"ש [קיינ"ש]. כתמי עובש.

◆

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת

◆

רבינו גרשום

שוין. דקתני והשני שבראשון והראשון שבשני שוין: והאמרת ראשון למנורה והשאר למנחות דהשני בראשון אינו ראוי למנורה והראשון שבשני ראוי למנורה והיכי הוו שוין: שוין למנחות שאם רוצה להשים הראשון שבשני למנחות הרי הוא כשני שבראשון וישים: א"כ מה ת"ל זך כתית למאור מפני החסכון דלמנחות לא בעינן זך כתית דמנחות צריכין יותר שמן מנרות: שולחן בצפון ומנורה בדרום ומזבח בינתים לידע שלא לאכילה אני צריך ולא לאורה שדרך בני אדם מנורה עומדת בצד שלחנו: ממנו היה מדליק האחרות ובה היה מסיים כדתנן שחרית בא ומצא שתי נרות מזרחיות דולקות מכבה האחת שבצד מזרח והאחרת היא נר מערבי מניחה דולקת ודולקת עד הערב והאחרות שכבו לאור הבקר מטיבן וזורק מה שנשאר מן הפתילה ופסולת מן השמן לחוץ ונותן בה פתילה חדשה ושמן ולערב מדליק מנר מערבי שדולק עדיין ואח"כ מטיב נר מערבי ונותן בה שמן ובה היה מסיים להדליק האחרות ואח"כ מכבה ומדליקה לבסוף כדי לקיים בה מצות הדלקה והיינו עדות ששכינה שורה בישראל: הליסטון. יין מתוק הרבה ע"א מתוק שנקדחו ענבים בחמה: כדי שיהא ריחו נודף. שכשהוא חסר קמעא נודף ריחו יותר מכשהוא מלא:

Torah-Box.com
diffusion du judaïsme aux francophones